

„ZLATÉ ZÁVITKY ZDICKÉ“: K OKOLNOSTEM NÁLEZU Z ROKU 1862

Karel Sklenář

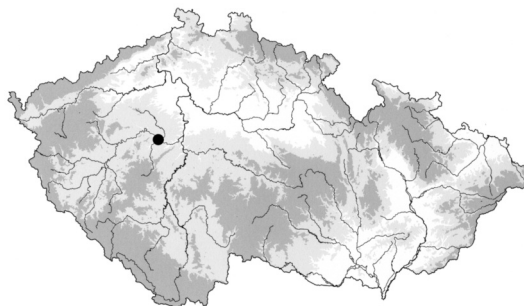
Mezi význačné hmotně vzácné archeologické nálezy ve středních Čechách patří tzv. „zlaté závitky zdické“, jak je označovala archeologie 19. století; tehdy budily jistou pozornost vzhledem k tomu, že Berounsko a Hořovicko nepatří k oblastem oplývajícím archeologickými nálezy z drahých kovů. Později se zájem o ně vytratil, protože nález nebyl samostatně ani podrobněji publikován, později i poškozen a zbytek nebylo snadné bez dalších průvodních nálezů datovat či zařadit. Tak se stalo, že ačkoli zmínky o nálezu nechybějí,¹ informace o něm předávané jsou jednak nepatrné (ač v pramenech je jich daleko víc), jednak často nepřesné.

Připomeňme si jen poslední z nich, kterou přináší nedávný přehled pravěku Berounska a Hořovicka a která vykazuje oba zmíněné nedostatky: „roku 1863 byl objeven při úpravě terénu pro novou železnici ve Zdicích zlatý svitek, který se dodnes zachoval v Národním muzeu. Za neznámých okolností bylo o něco později nalezeno ve Zdicích dokonce pět zlatých ozdob.“ Zajímavý nález proto zaslouží několik upřesnění na základě archivních materiálů.

Co se (zatím) upřesnit nedá, je datování, možné pouze rámcově do mladší (až pozdní) doby bronzové.² Zato hodně je možno dodat k nálezovým okolnostem a leccos prozradit i další „život“ nálezů.

Především k němu nedošlo v často uváděném roce 1863,³ ale 19. června 1862, jak dokládá celá řada archivních pramenů (např. záznam v deníku archeologa F. Petery Rohoznického, uvedený níže, nebo protokol sepsaný s nálezci okresním úřadem).

Také lokalizace může být upřesněna: nešlo o stavbu cukrovaru, jak se občas mylně objevilo, ale o skopávání terénu pro navážku zeminy na kolejiště právě budovaného nádraží České západní dráhy ve Zdicích (okr. Beroun), ovšem na pozemku patřícím zdickému cukrovaru firmy Skalla a Macháček. Podle stručně

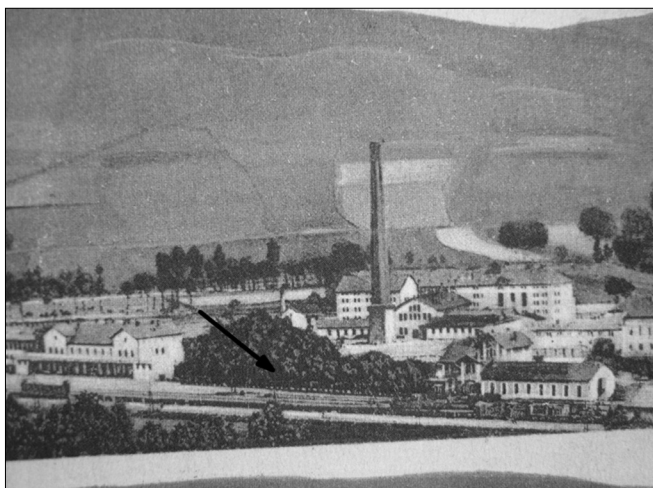

Obr. 1. Zdice (okr. Beroun). Nahoře: poloha lokality na mapě ČR. Dole: pravděpodobné místo nálezů (označené šipkou) na mapě 3. vojenského mapování 1:75 000

¹ Kazda 1922, 65; Maličský 1953, 20.

² Předtím jej Maličský 1953, 20, podmíněně připisoval kultuře knovízské; zhruba v témže prostoru („za nádražím“) byly o něco později nalezeny knovízské střepy (NM, odd. pravěku, inv. č. 8626–8642).

³ Tento rok ovšem uvádí už Vocel 1866(–8), 198. Správné datum má Sklenář 1992, 281–282 (heslo 884/2) a nově Sklenář 2011a, 372–373 (heslo 901/2) včetně literatury a plného znění příslušných dobových textů (kromě dvou uvedených v tomto článku v příloze), bohužel s částečně nepřesnými údaji vinou záměny předposlední verze tohoto hesla za správnou poslední; k opravě slouží tento článek.

Obr. 2. Zdice (okr. Beroun). Situace naleziště (označeného šipkou) mezi nádražím a cukrovarem na pohlednici z roku 1911 (podle: Čapek – Prášil 2007, 115)

Obr. 3. Dnešní vzhled naleziště: uprostřed rybníček, vpravo cukrovar, vlevo nádraží (foto autor 2011)

(30 palců podle původní zprávy, 3 stopy podle Lüssnera) vykopali několik spirálovitých svitků zlatého drátu – jeden větší, další (kolik?) menší, příp. už zlomky. Nálezci drátu zčásti rozlámali a rozebrali si je pro praktické užití v domnění, že jde o mosaz. Brzy se ale zjistila pravá podstata materiálu a v okolí se rozšířilo a déle přežívalo mínění, že kopáči narazili na slabou zlatou žilku.

Podrobnou historii nálezu a jeho prvotních osudů zapsal jako zajímavé svědectví archeolog P. František Petera Rohoznický (*Petera* 1862, 83–84): když dne 12. 12. 1862 jel vlakem z Prahy do Rokycan a Radnic „sedící vedlé mne na vagonu železném jedna žena krupařka z Hostomic, rozená Černýho odtamtud, vypravovala mně, že r. 1862 v měsíci červnu, když se zřizovalo nádraží Zdické, přišel jeden dělník v hrobě popelnatém bohanském (= pohanském – K. S.) na zlatou okrasu ze samých kroužků vespolek spojených sestávající, co nějaká síť vyhlížejících, která však rzí načernalou tak byla potažena, že nálezce myslel že to kus železného saku, na stranu hodil ji, večer se sebou domů vzal, pod hlavu položil, a když ho tlačila, na zem ní udeřil, tak že rezová truska se na několika kroužcích odemkla a kov žlutý vyzradila. On kousek z toho utrhla, ukázal židovi, právě se tam nahodiv-

nálezové zprávy ředitele cukrovaru, Macháčkova švagra Karla Sklenáře z 9. 3. 1864 (viz příl. 1)⁴ to bylo v prostoru mezi nádražím a ohradní zdí cukrovaru; archeolog Moric Lüssner, jenž v roce 1873 jako hořovický okresní hejtmán místo navštívil a lokalizaci zjišťoval, to bylo v prostoru kolem rybníčku, nedávno ještě pastviny mezi zahradou nádraží a továrním dvorem zdického cukrovaru („wo sich gegenwärtig zwischen dem Garten des Bahnhofes und dem Hofe der Fabrik ein sumpfiges Teichel befindet“),⁵ což je zhruba totéž (obr. 1–3).

Cukrovar firmy Skalla a Macháček stojí dosud (byť už s jiným posláním) v prostoru jižně od budoucího nádraží, postaven v letech 1850–51 v polích a lukách mezi říčkou Litavkou a Červeným potokem blízko před jejich spojením; zmíněný rybníček jako zásobník technické vody pro cukrovar byl zřízen o něco později v 50. letech. Zda při hloubení rybníčku došlo k nějakým nálezům, není známo. Úplně neznámá však zůstala informace, že už při výkopech základů pro cukrovar v roce 1850 byl nalezen a zničen kostrový hrob obsahující nádobu (viz příl. 1), a vcelku totéž platí i o náhodném nálezu nádob při kopání v cukrovaru (1857?): zprávu o něm zachytil Jaroslav Němec, syn spisovatelky Boženy Němcové, jenž byl mezi únorem a březnem 1858 na návštěvě u otce Josefa Němce přechodně působícího v cukrovaru.⁶ Jakékoli bližší určení obou těchto nálezů je ovšem nemožné.

V červnu 1862 tedy nádeníci pracující na dráze narazili při odkopávce na poli patřícím k pozemkům cukrovaru (zřejmě dnešní ppč. 1997/1) na tmavou hlínu (buď náplavová vrstva v potoční nivě, nebo možná i výplň pravěké jámy), v níž v hloubce asi 80–90 cm

⁴ Národní archiv, fond České místodržitelství, presidiální spisy všeobecné 1856–83, kart. 2278, sign. 42/9/7.

⁵ Moric Lüssner, okresní hejtmán v Hořovicích počátkem sedmdesátých let, místo nepochybně viděl a jediný je podrobněji uvádí, zato opakuje chybu, že šlo o stavbu cukrovaru (*Lüssner* 1865–75, 311–312).

⁶ *Němcová* 1930, 753 – dopis Josefu Němcovi 14. 3. 1858. Srov. *Sklenář* 2011a, 372 (heslo 901/1).

šimu, který prý ihned 10 zl. stříbra mu zaň podával. To teprva nálezce upozornilo, jak vzácnou věc byl našel, nechtěl to židovi tak lacino pustiti, soudě že věc, za nížto žid samoděk tolik podává, musí ještě dražší býti a za více státi.

Žid ze zlosti, že šmejd se mu nepovedl, šel a udal to žandarmovi; kterýž ihned se dostavil, nálezce dynoval, aby mu to odevzdal, že to patří k ouřadu, sic že by ho udal v Hořovicích při okresu. Člověk však boje se, aby práci neztratil, odevzdal to četníkovi, a tento vyptáváje, kdo ostatní kusy má, všech strašil, že přijdou do vězení, nevydají-li to dobrovolně. Bylť celek už rozkouskovaný a rozchvácen, ale prý mnoho těch částek se žandarmovi vydalo, který ukazuje ve Zdicích některým známým ten nález – a prsten jeden trojkotoučový, prý dobře na prst se dal nastrčiti, viděla též onano krupařka, a bylo prý to ryzý krásné žluté zlato –, donesl prý vše potom k okresu Hořovickému. Také kupec Čaboun ve Zdicích, její švagr, viděl kus té okrasy zlaté, kterýž tam jeden nádeník na prodej přinesl; ale prý to Čaboun nekoupil. Celek byl asi 6'' široký a tolikéž dlouhý čtverhran plochý. Od té doby že nic víc o tom neslyšela, co se s tím stalo a kam to přišlo. Také prý něco panu Kleinovi, staviteli té dráhy, přišlo do rukou. Tak že to slyšela. To dali mu někteří dělníci, anť jim od dozorců bylo řečeno, nedají-li toho panu Kleinovi, že jich pustí ze služby.

Když jsem po vyslechnutí této zprávy vytáhna písanku začal si o tom zaznamenávat, a ženy jak se jmenuje vyptávati, zarazila se najednou a zbledla, řkouc, aby snad nebyla skrze to někam potahována a vyslýchána, že jest i celý rod její dobře zachovalá, a že by nerada měla ostudu, a hned začala popírati, že by co byla málo předtím vyřkla, tvrdíc, že to jen slyšela vypravovat, sama pak že ničeho neviděla. (...) Prosila mne, abych jí odpustil, že jest bojácná a tuze sprostná, obávajíc se nějakého skrze tu věc popotahování k ouřadu. Protož mi ani už nechtěla pověditi své příjmi podle může svého.“

I z tohoto líčení je zřejmé, že a) svitky nebyly nalezeny nadvakrát, ale najednou, jenom jejich osudy se pak rozešly: největší z kusů vrácených či získaných od nálezců nastoupil cestu po úřadech, zatímco ostatní zřejmě setrvaly na okresním úřadě v Hořovicích (autor zmíněné zprávy o nich nevěděl a předpokládal, že byly rozkradeny), b) bylo jich původně podstatně víc, než je dnes dochováno, ačkoli nelze říci kolik.

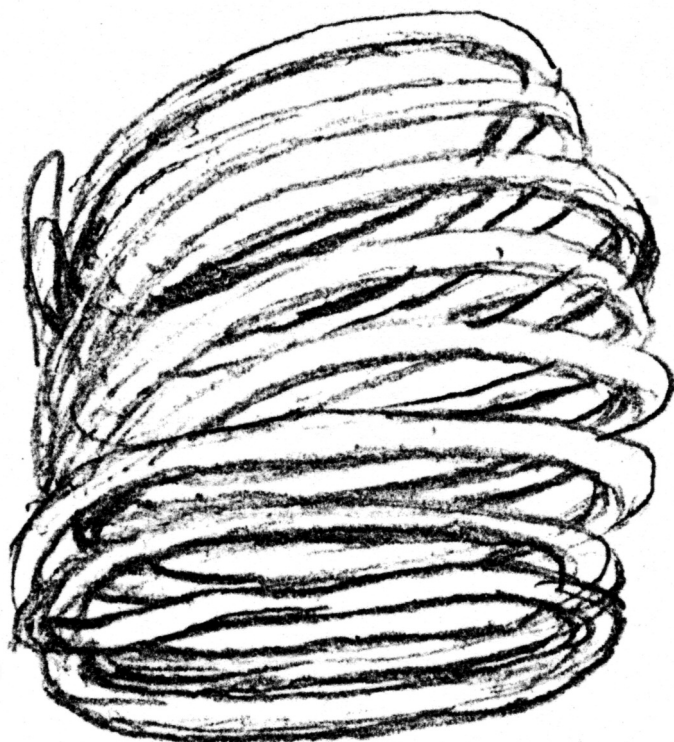
Záminku k celému úřednímu jednání dala vlastně teprve koncem dubna 1863 žádost nádeníka Jana Husáka o vyplacení odměny, kterou okresní úřad v Hořovicích postoupil c. k. místodržitelství pro Čechy v Praze. To si obratem (27. dubna) vyžádalo podrobnější informace, které mu zřejmě po delším šetření v této věci informačním přípisem poskytl okresní představený Steffal.⁷ Podle něho podal úřadu sdělení o nález, zřejmě bezprostředně, účetní zdického cukrovaru Gabriel s oznámením, že nádeníci hodlají nález roznést, načež úřad požádal četnictvo o zásah. Přitom bylo zjištěno, že několik nádeníků, mj. Husák a Štěpánek, vykopalo 3 stopy pod zemí několik kusů žlutého drátu, který rozdělili mezi sebou i jiným osobám a roznesli, přičemž Husák zatajil a přivlastnil si jím nalezený největší spirálovitý svitek o osmi závitcích, čímž se stal podezřelým z podvodu. On i Štěpánek byli předvedeni na četnickou stanici a přiznali, že velký svitek ukryli v hromadě hlíny, odkud jej za četnické asistence zase vyzvedli. Věc byla pak předána vyšetřovacímu soudu v Příbrami a zemskému v Praze.

Místodržitelství požádalo (22. 7.), aby předmětný velký svitek mu byl neprodleně zaslán ke stanovení ceny a aby úřad shromáždil případné další rozptýlené části nálezů. Na tomto přípisu je zajímavé, že mu nejde o cenu věcnou, ale výslovně o „cenu archeologickou“, což je patrně v takovémto jednání poprvé; není to ale překvapivé, když čteme, že přípis vydal a podepsal Maxmilián rytíř von Obentraut, jenž se o archeologické nálezy zajímal a právě rok předtím předal Národnímu muzeu sbírky „Muzea Pražského kraje“, které budoval během své funkce prezidenta krajského úřadu (srov. Sklenář 1967).

Teprve 30. 10. zasílá Steffal celkem čtyři kusy včetně velkého závitku spolu se zprávou o dalším postupu případu. Nato místodržitelství přípisem datovaným 19. 11. (mylně udávajícím, že jde o nález při stavbě cukrovaru, což se potom občas objevilo) zaslalo největší svitek profesorskému kolegiu k. k. filosofické fakulty pražské největší svitek se žádostí o odborné dobrozdání nejlepšího znalce té doby prof. Jana Erazima Vocela jakožto konzervátora státní památkové péče pro Prahu. Vocel vypracoval posudek poměrně rychle, když celkem marně hledal v archeologických spisech protějšky k nálezům poměrně neobvyklému. Také si jej tehdy nakreslil; původní podobu kusu ještě nepostiženého krádežemi zachycuje kresba s nepochybným charakterem Vocelových vlastních kreseb, již se nedávno podařilo najít volně vloženou v pracovním výtisku Vocelovy knihy Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde v jeho pozůstalosti v Státním okresním archivu v Kutné Hoře (obr. 4).

Dne 30. 11. dal známému pražskému peněžníkovu a sběrateli Emanuelu Mikšovi provést odhad peněžní ceny nálezů, který zněl na částku 275 zl.; 7. 12. 1863 pak vrátil nález na místodržitelství i s posud-

⁷ Přípis č. 2666 pol. z 30. 6. 1863 – Národní archiv, fond České místodržitelství, presidiální spisy všeobecné 1856–83, kart. 2278, sign. 42/9/7.

Obr. 4. Dosud neznámá soudobá, nepochybně Vocelova vlastní kresba největšího ze zdických svitků (Státní okresní archiv, Kutná Hora – fond J. E. Vocel, volný list vložený do Vocelova pracovního výtisku jeho knihy *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*. Prag 1845)

V nejbližší schůzi sboru 23. 1. 1864 Vocel oznámil, že ve správním výboru NM navrhl zakoupit zlatý závitek a byl zplnomocněn učinit další kroky; že psal okresnímu úřadu v Hořovicích, po měsíci však ještě stále nemá odpověď, „takže nejisto jest, bude-li Museu nevšední tato památka starožitnická zachována, ač se očekává dá, že veleslavné c. kr. náměstnictví, jako se již v mnohých podobných pádech stalo, v záležitosti této podporu svou neodepře“, zvláště když muzeum chce svědomitě zaplatit cenu kovu i cenu starožitnickou.¹¹

Místodržitelství ovšem cítilo povinnost nabídnout nález nejprve císařským sbírkám ve Vídni. Dvorní muzeum naštěstí neprojevilo zájem: kníže Auersperg jménem úřadu nevyššího komořího odepsal 10. 2. 1864, že nejde zase o takovou vzácnost, protože „*Drahtspiralen, welche bei den vorchristlichen Völkern Mittel-Europa's häufig vorkommen*“ a c. k. kabinet antik už takové vlastní, zlato samotné jako kov pak nemá pro muzeum žádnou vědeckou cenu. S tím se (už zcestovalý) zlatý svitek vrátil zase do Prahy a nyní už nic nebránilo jeho cestě do Národního muzea – kromě jednání se stranami dotčenými zákonným ustanovením o náhradě.

Podle dvorského dekretu z roku 1846, který upravil dosud platný § 399 Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811 tak, že zrušil třetinový podíl státu, patřil totiž nález či jeho hodnota polovinou nálezci a polovinou majiteli pozemku.¹² Pokud šlo o nálezce, první se přihlásil prostřednictvím okresního úřadu

kem,⁸ v němž zdůraznil, že nalezené závítky „*gehören zu den interessantesten und werthvollsten alterthümlichen Objekten, welche jemals in Böhmen gefunden wurden*“, srovnával je s římskými starožitnostmi a došel k závěru, že může jít o ozdoby účesu nebo prsteny, přesto však „*těžko říci, jaký účel měl tento neobyčejný nález. Na vyobrazeních starých Germanů a Celtů jsou podobnými svitky spiaty vlasy, aby se pohromadě držely. Tyto svitky jsou však mnohem menší než svitek tuto předložený, který by k podobnému účelu velmi těžký byl.*“⁹

Závěrem žádal Vocel místodržitelství, aby se obrátilo na okresní úřad v Hořovicích s dotazem, zda by majitelé nález prodali Národnímu muzeu, aby neskončil v cizině, a to za cenu 300 zl., kterou předběžně projednal s vedením muzea. Místodržitelství zřejmě ponechalo jednání s majiteli na muzeu samém a proto se Vocel 27. 12. 1863 jménem muzea obrátil na Okresní úřad v Hořovicích se žádostí o zprostředkování návrhu na „*zakoupení zlatých kotoučů Zdic-kých etc.*“ majitelům pozemku¹⁰ – a rovněž o přesné vyšetření okolností nálezů a případných nálezů průvodních.

(Patrně důsledkem této žádosti je výše už zmíněná „nálezová zpráva“, již okresnímu úřadu na jeho dotaz z 23. 2. podal s datem 9. 3. 1864 ředitel cukrovaru Karel Sklenář – viz příl. 1.)

⁸ Koncepty připisu místodržitelství (6. 12. 1863) a Ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni (24. 1. 1864) uloženy v Archivu Univerzity Karlovy, fond J. E. Vocel, konzervátorská agenda 1863). První originál na témž místě jako v pozn. 7, druhá ze zpráv uveřejněna v *Mittheilungen der Central-Commission ...* 9, 1864, XXI–XXII.

⁹ Zpráva o schůzi Archeologického sboru 27. 11. 1862 – Památky archeologické 5, 1863, 373.

¹⁰ Koncept v Archivu UK, fond Vocel, konzervátorská agenda 1863, č. 29; v něm Vocel mylně uvádí, že k nález došlo při stavbě cukrovaru. – Toto i další jednání stručně zachyceno v deníku Archeologického sboru NM (Archiv NM, fond Archeol. sbor, kart. 1, č. 12) a v deníku J. E. Vocela. Dále Památky archeologické 7, 1867, 601; Časopis NM 39, 1865, 90.

¹¹ Památky archeologické 6, 1864, 37.

v Hořovicích už 21. 4. 1863: „Jan Husák, visloužilý vojín a nádeník čís. 89 v Zbečně, podává v nehlubší pokoře jeho poníženou prosbu o přiřknutí odměny nálezů zakopaného zlata!“¹³ Podepsán třemi křížky. Proto také v souvislosti s nálezem obvykle figuruje jen jeho jméno, ačkoliv se věci měly trochu jinak, jak konečně o rok později zjistilo šetření zavedené z podnětu místodržitelství okresním úřadem a směřující k odpovědi na otázku 1) kdo byli skuteční „nalezeči“ a 2) zda jsou ochotni přepustit nález Národnímu muzeu.

Protokol sepsaný v Hořovicích se všemi předvolanými účastníky 20. 5. 1864 konstatoval k první otázce, že „nalezeči“ byli nádeníci Jan Husák ze Zbečna (vsi na Berounce u Křivoklátu), František Krop a František Macák ze Sýkořice (vísky nad Zbečnem); z těchto obcí pocházel i Václav Štěpánek a další zájemce, ti ale nepracovali přímo na místě a nárok tedy neměli. Macák se mezitím odstěhoval do Ameriky a právo předal sestře. Tyto tři oprávněné osoby souhlasily, že za 140 zl. odměny se vzdají jakýchkoli dalších nároků. O výsledku jednání byla ještě téhož dne podána zpráva místodržitelství (viz příl. 2).

Pokud jde o majitele pozemku, byla záležitost vyřízena dokumenty vyžádanými a předanými okresním úřadem, přiloženými k výše uvedeným aktům případu u místodržitelství a v opisech i v archivu NM: 3. 5. 1864 písemně prohlásila firma Skalla a Macháček „že všechny náhrady za přenechání našeho zákonného podílu na tomto starožitném skvostu se odříkáme (...) s tím dodatkem, by vynálezci toho zlata dle zákona odměnění byli“.¹⁴ Z obou veřejných společníků firmy byl původcem tohoto rozhodnutí nepochybně Josef Macháček, zemský a říšský poslanec za Národní (staročeskou) stranu, spolupracovník Riegrův a nadšený vlastenec politickými úřady sledovaný už od roku 1848, jenž právě nedávno, 6. 3. 1861 „přistoupil k Muzeu král. čes. za úda činného“.

Ředitelství c. k. privilegované české západní dráhy (podepsané podnikatelem Kleinem) prohlásilo 10. 5., že si nečiní na nález žádný nárok. (Tak zní správná formulace, na rozdíl od opakované chyby v dobových zprávách, že se vzdalo svého podílu stejně jako cukrovar: pozemek železnici nepatřil, mohlo by tedy jediným důvodem k podílu na nálezů být zaměstnávání nádeníků, ale pak by dráha mohla uplatňovat nárok podle občanského zákoníku jedině tehdy, kdyby nádeníky najala ke kopání pokladů.)

Konečně 3. 6. 1864 převzal Vocel na místodržitelství zdický nález a připsal s tímto datem, jímž nejvyšší zemský úřad opět předává nález muzeu (mluví se ale jen v jednotném čísle o zlaté spirále, šlo tedy – zatím – o největší z kusů) s dotazem, zda má zájem jej získat za polovinu odhadní ceny nálezů, tj. 140 zlatých, jež prostřednictvím místodržitelství vyplatí nálezcům (viz příl. 3).

Muzeum po projednání v sezení správního výboru (6. 6.) reagovalo samozřejmě na tuto nabídku kladně (9. 6., viz příl. 4) a zaslalo na místodržitelství částku 140 zl.¹⁵ Den nato pak Vocel podle svého deníku „v Museu zdický zlatý závitek odevzdal“, a to správci muzejní knihovny A. J. Vrtátkovi „do ochrany“ (protože nebyl zaměstnancem muzea a sbírka neměla stálého kustoda) a ve schůzi Archeologického sboru NM dne 2. 7. referoval, že „majetníci půdy, na níž dotečný závitek nalezen byl, pan Jos. Macháček a p. Skála, jakož i ředitelství západní čes. dráhy byli se zřekli částí svých ve prospěch Musea.“¹⁶

Problémem zůstává, co a kdy vlastně bylo za tuto cenu získáno. V průběhu jednání se v záznamech Vocelova osobního deníku střídavě uvádí „zlatý kotouč“ (30. 11., 2. 12. 1863), „zlaté dráty Zdické“ (2. 12. 1863), „Zdické závitky“ (8. 2., 19. 3. 1864), „zlat. závitek“ (3. 6., 10. 6. 1864), a podobně i v deníku (záznamní knize) Archeologického sboru. Z formulace Vocelova posudku pro místodržitelství ze 6. 12. 1863 by vyplývalo, že nález mu byl svěřen celý, resp. vše, co bylo zachráněno, což ale není pravda.¹⁷ Rovněž v dopise okresnímu úřadu uvádí Vocel „ein Spiralgewinde vom Golddraht nebst einigen kleinen Fragmenten von Goldobjekten“ a je zmocněn nabídnout 300 zl. Dále figuruje v dokumentech částka 140 zl. jako polovina odhadu (jen velkého svitku?) vyplacená dělníkům. V jednatelské zprávě o muzeu z června

¹² Srov. Sklenář 2011b, 6, 19.

¹³ Národní archiv, fond České místodržitelství, presidium, všeobecné 1856–83, kart. 2278, sign. 42/9/7.

¹⁴ Uložení jako v předchozí pozn.

¹⁵ Plný text v příl. 2. Oba přiložené texty nejsou obsaženy v hesle 901/2 ve Sklenář 2011a, jsou tedy doplňkem k němu. – Peníze byly místodržitelstvím předány okresnímu úřadu v Křivoklátě, který přidělil Husákovi 65 zl. „že už mnohé cesty k úřadům měl“, dalším dvěma zbytek.

¹⁶ Památky archeologické 6, 1864, 116. Pod čj. 338 bylo 4. 8. vypraveno poděkování ředitelství západní dráhy – koncept v Archivu NM, registratura kart. 22, a „totéž česky p. p. Macháčkovi a Skalovi“.

¹⁷ „Die mir zur Begutachtung anvertrauten bei Zdic gefundenen Golddrahte gehören zu den interessantesten und werthvollsten alterthümlichen Objekten, (...). Insbesondere ist es der große Spiral-Goldring (...). Jene drei kleinere bei Zditz gefundenen Golddrahte sind eher Zerfall-Bruchstücke eines gemeinen Fingerrings, (...)“ – Koncept v konzervátorské agendě čj. 26/1863 – Archiv UK Praha, fond J. E. Vocel. Totéž v konceptu přípisu okresnímu úřadu čj. 29/1863. Později Vocel 1866, 198 uvádí jako zdický nález kromě velkého svitku několik zlomků zlatých kotoučových prstenů, nyní v majetku NM.

1865 se píše, že byl koupen „zdický závitok“, odhadnutý na 300 zl., za pouhých 140 zl. nálezného (Tomek 1865, 90). Ale v roce 1867 se dovídáme, že Vocel požádal knihovníka Vrťátka, „aby se vydaly a do sbírek archaeol. vřadily zlaté věci u Zdic nalezené a od Musea za 300 zl. zakoupené“!¹⁸ Protože úřední, místo- držitelstvím vyžádaný odhad ceny jednoho většího a jednoho menšího závitku¹⁹ zněl na 46 mincovních dukátů a 1.80 zl. ve stříbrných mincích, tj. 215 zl. 55 kr., musí cena 300 zl. skutečně zahrnovat všechny muzeem získané a dnes vlastněné kusy. Doklady o jejich cestě do muzea, následující zřejmě brzy po nabytí prvních kusů, nejsou již ve zjištěné dokumentaci zachyceny.

Není jasné, proč nebyly tyto věci předány Vocelovi dříve resp. současně, a dále – jestliže dělníkům bylo vyplaceno 140 zl. a ještě v srpnu 1864 Národní muzeum děkuje majitelům cukrovaru Macháčkovi a Skallově zvláštním listem, že „v prospěch ústavu našeho náhrady, jížto by z tohoto nálezu jim byla náležela, laskavě se vzdali“, komu a za co tedy byl vyplacen zbytek do 300 zl.? Macháčkovi patrně ne, protože ten je v dokladech NM u všech těchto předmětů uváděn jako (jediný) dárcem.

Jasno v tom patrně nezískáme, protože Hlavatého evidence archeologické sbírky NM končí v roce 1863 a Benešova přírůstková kniha začíná až během roku 1867 a v žádné z nich tedy nejsou zdické nálezy podchyceny; jinou koupi či vydání kromě zmíněných 140 zl. nedokládají ani dokumenty muzejní registratury, natož pravidelné zprávy o přírůstcích muzejních sbírek v Časopise NM, kde dokonce není o zdických nálezech žádná zmínka ani nyní, ani později. Archiv cukrovaru ani osobní archiv Macháčkův se nezachoval.

Ať tak či onak, zřejmě nejpozději v roce 1867 mělo muzeum dostupné části nálezu pohromadě a v jeho pravěké sbírce jsou uloženy dosud²⁰ – dále ovšem zmenšené o části odštípané při krádežích v expozici NM v letech 1868 a snad i 1879, které se už zpátky získat nepodařilo.²¹

Právě v souvislosti s ním se vyskytly určité nesrovnalosti, týkající se otázky, nakolik neúplný byl zdický nález už při předání muzeu. Kolik zůstalo v rukou nálezců, nezjistí už nikdo. Pokud jde o majitele pozemku, je situace složitější.

V zápiscích Morice Lüssnera, jenž v té době žil už na odpočinku v Praze, najdeme zajímavou pasáž: „Am 5. Jänner 1882 zeigte mir Bibliothekar Vrtatko (Antonín Jaroslav Vrťátko, po Václavu Hankovi knihovník Národního muzea – K. S.) das von ihm separat in einer wertheimer Kassa verwahrte zdicer Goldgewinde. Es besteht aus einer Spirale von 7 schraubenförmigen Windungen aus Golddrath in der Stärke einer Taubenfeder-spule, und kann kaum als Armband gedient haben, da es so enge ist, daß kaum eine zarte Kinderhand Raum darin finden könnte. Der Drath ist offenbar an beiden Enden abgezwikt u. zwar wie es scheint in verhältnißmäßig neuer Zeit. Werth 400 fl. Vrtatko erzählte, daß damals mehrere Pfund Goldes in Zdic beisamen gefunden wurde, daß es aber die Inhaber – ich glaube, wie aus den Worten Vrtatkos zu entnehmen, war es Macháček selbst – oder seine Leute alles bis auf das Gewinde, gleich beim Goldarbeiter u. zwar in ihrem Beiseyn, einschmelzen ließen u. dafür Goldschmuck eintauschten. Auch kamen von den zdicer Goldsachen einige zum hořovicer Amte, wo sich der Bezirksvorsteher Stefal gegenüber einer kreisaemtl. Co/mmissi/on (Mittheilung des betreff. Co/mmissi/ons spät. Statth. Rath Hanel) hierwegen zu verantworten hatte.“²²

Na tom je nejlépe vidět, jak pouhých dvacet let po nálezu pracují fámy. Je ovšem otázka, jak přesně autor vypravěči porozuměl, nehledě na to, že Vrťátko byl k stáru již trochu zvláštní postavou. Nález rozhodně netvořilo několik liber zlata a nezbyl z něj pouze jediný svitek; jestliže Vrťátko o dalších kusech

¹⁸ Památky archeologické 7, 1867, 601 – schůze Sboru 30. 7. 1867.

¹⁹ K. k. Einlösungsamt 24. 3. 1864 – ulož. jako v pozn. 13.

²⁰ Během půlstoletí od nabytí (snad při zjišťování škod po krádežích) byl nález zřejmě mechanicky roztržen, takže nové inv. č. po roce 1920 dostal jen kus inv. č. 12325, zatímco zbytek zůstal nově neevidován a inv. č. obdržel až při katalogizování kovů „staré sbírky“ v 80. letech 20. stol.

Dnes NM, oddělení pravěku a antického starověku – a) inv. č. 12325 (spirálový kroužek o průměru asi 2,8 cm – asi zbytek po krádežích v NM; starší inv. č. tzv. Píčová inventáře kovů. 8263); b) inv. č. 118931–5 (118931 větší spirálka = původní „zlatý závitok“, 6 3/4 závitů o pr. 47–52; oba konce odštípany (st. ič. 3450); 118932 dlouhá úzká spirálka rourkovitá o pr. hruba 0,6 cm (3451); 118933 zlomek spirály, 1 1/2 závitů o pr. 2,1 cm, 1 konec odštípnut (3452); 118934–5 dva zlomky drátu, patrně z téhož kusu jako 118933 (totéž st. ič.). Předměty vyobrazují Stolz – Matoušek 2006, 128–9: obr. 85–87 (zlomek, velký svitek inv. č. 118931 a dlouhá spirálka 118932), 88 (větší zbytek spirály 12325).

²¹ Případy krádeží v letech 1868 a 1879 podrobně popisuje Sklenář 2000, 143–145. Pravda ovšem je, že rozsah škody na zdických závitcích nebyl ani v jednom případě specifikován resp. dokumentován. Lze vycházet jediné ze srovnání velikosti, což ovšem záleží i na subjektivním posouzení: u větší spirály hovoří zpráva okres. úřadu i Vocel o 8 otočkách, jindy se uvádí 7,5 a Zlatá Praha (1, 1864, 11) uvádí „pletení nalezené u Zdic, z ryzého zlata, sestávající ze sedmi kruhů, objem 5 coulů majících“. U menšího svitku se původně mluví o 2 otočkách, nyní má 1 1/2; navíc právě tento kus byl evidentně necelý už v době koupě, protože už podle Kennera 1865, 74 je velký kus nepoškozený, kdežto menší „mit neu abgezwikten Enden“. Prokázat škodu při krádeži pak nebylo snadné.

²² Lüssner 1865–1875, 311–312 (publ. Sklenář 1983, 52–53).

nevěděl, znamená to, že už tehdy byl nález roztržen ve sbírce v těch letech dosti nedůsledně spravované. Určitě je zajímavé, že když J. L. Píč jako první kustos osamostatněné pravěké sbírky přebíral od muzejní správy pravěké zlato, uvádějí se ze Zdic všechny dnes známé kusy – kromě největší spirály.²³

Zda mohly být některé kusy zpronevěřeny na okresním úřadě, jak (prý na základě sdělení člena jakési krajské komise – pro tento případ zřízené? – pozdějšího místodržitelského rady Hanela) poznamenává spíše pro vlastní paměť Lüssner, muselo by se teprve zjistit v agendách resp. archivních fondech příslušných úřadů. Rovněž jasně není pravda, že by Josef Macháček hned donesl vše kromě velkého závitku ke zlatníkovi a pod vlastním dozorem dal vše roztavit na šperky. V muzeu bylo známo, že dar cukrovaru byl ve skutečnosti Macháčkovým darem a věděl to zejména ve věci angažovaný Vrtěátko, který ostatně i později (1886) zmiňuje v souvislosti se zlatými nálezů z velimské Skalky věci zdické jako dar „od rodiny Macháčkové“.²⁴

Nicméně v tomto bodě měla pověst přece jen určitý základ: dcera již jmenovaného Karla Sklenáře Otilie (* 1869), provdaná za bratra skladatele Oskara Nedbala, uvedla téměř 80 let po nálezů ve svých vzpomínkách (*Nedbalová-Sklenářová 2006, 22*), že všem (tj. reálně třem) mužským členům rodiny byly tehdy z nalezeného zlata vyrobeny přívěsky ke kapesním hodinkám v podobě tehdy oblíbených zavíracích medailonků na miniaturní fotografie. Ty byly podle jiného svědectví ještě kombinovány s emaillem, takže spotřeba zlata na ně byla minimální. Ze všeho, co víme, je nemyslitelné, že by nějaký významnější kus souboru byl Macháčkem (tehdy rozhodně nikoli finančně potřebným) vyřazen z daru; spíše tedy existovaly kromě kusů předaných muzeu ještě další drobné zlomky, které byly k tomuto účelu použity, pokud vůbec nešlo o kousky dodatečně odkoupené od nálezců nebo třetích osob.

A už docela jen na okraj: že zdický cukrovar stojí na půdě bohaté archeologickými nálezů, ukázalo se znovu o několik let později, když na jeho opačné, jižní straně – na poli A. Holečka vedle cukrovarské zahrady přes silnici dále na jih byl vyorán žárový hrob z doby římské (2.–3. stol.), v němž urna – vědro z bronzového plechu římské proveniencí – obsahovala i železné zbraně.²⁵ Zprávu o tom v Památkách archeologických podala šifra B-ý (1873), což je „Broumovský“ – tedy nikdo jiný než opět Moric Lüssner.

Obr. 5. Josef Macháček (1818–1870), dárce zdických nálezů do Národního muzea

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Příloha 1

Zpráva zdického cukrovaru o nálezů pro okresní úřad v Hořovicích
(9. 3. 1864 – Národní archiv, fond České místodržitelství, presidiuim, všeobecné 1856–83,
kart. 2278, sign. 42/9/7)

Slavný c. k. okresní úřade v Hořovicích

Na dotaz slav. c. k. okresního úřadu odedne 23ho února 1864 čís. 246 pol. stranu nalezení zlatého drátu u naší cukrovarny ve Zdicích sloužiš následující vyjádření:

Při kopání země pro navážku nádraží zdického a sice mezi hradební zdí továrny a zdickým nádražím nalezi v roce 1862 dělníci zlaté dráty ve spirální formě zatočené. Dráty byly dvojího druhu, jeden který byl slav. c. k. okres-

²³ Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 41, čj. 866/1894.

²⁴ Archiv NM, fond Registratura NM, kart. 33, neprotokol.

²⁵ NM, pravěk inv. č. 52780–784. Naposlady *Stolz – Matoušek 2006, 175, 274.*

nímu úřadu odevzdán snad v ceně F 300 jest silný as 2''', a průměr spirálního kruhu 1 ½'', ostatní dráty byli 1''' silné a průměr spirálního kruhu byl ¾'', tohoto poslednějšího měla být větší část, dělníci drželi nalezený drát za mosazný a rozdávali jej mezi sebe a dle pověsti okolojdoucím, prý kdělání vok ku chytání zajců, pak na drát ku čistění dýmek a podobné, tak že ten slabý drát úplně zmizel.

Půda kde zlaté dráty nalezené byli jest černá zem náplav a zlato leželo v hlýbce 30 palců, také v roce 1850 při stavbě továrny vykopali dělníci zpráchnivělé člověčí kosti s nějakou hliněnou nádobou, která prý ale při kopání úplně roztlučená byla.

Zdice 9/3 1864

Fr. Zdícká cukrovarna Skally a Macháčka
K. Sklenář

Příloha 2

Zpráva okresního úřadu v Hořovicích místodržitelství o protokolu s nálezci zlata
(20. 5. 1864 – Národní archiv, fond České místodržitelství, residuum, všeobecné 1856–83,
kart. 2278, sign. 42/9/7)

Hohe k. k. Statthaltereil!

N. E. 1193 polt.

In Befolgung des h. Erlasses vom 29. März 1864 Z. 19368 wird der hohen k. k. Statthaltereil das Protokoll über die am heutigen Tage gepflogene Verhandlung in Betreff des am 19. Juni 1862 bei den Erdarbeiten für die böhmische Westbahn nächst des Stationsgebäudes in Zditz und der dortigen Zuckerfabrik aufgefundenen Golddrathes ehrenbietigst vorgelegt.

Aus dem Verhandlungsakte wolle zunächst hochgeneigtent entnommen werden, dass die Herrn Skalla und Macháček als Eigenthümer jenes Grundes, auf dem der in Rede stehende, von dem k. k. Gold- und Silbereinlösungsamte in Prag auf 46 Dukaten und 1 f 80 kr ö. W. in Silbermünzen bewerthete Golddrath gefunden wurde, auf den ihren gesetzlich zukommende Hälfte des Gefundenen nach § 398 des A. B. G. B. als Schatz zu betrachtenden Kleinods zu Gunsten des böhmischen Museum verzichtet haben, und dass die Direction der k. k. privilegierten böhmischen Westbahn, welche von Seite des k. k. Bezirksamtes vorsichtsweise zu der heutigen Verhandlung eingeladen und zugleich zur Geltendmachung ihrer allfälligen Ansprüche auf diesen Schatz aufgefordert wurde, sich jeden Anspruches darauf gänzlich begeben hat.

Die ferner vorgenommene Verhandlung mit den Findern dieses Objectes lieferte das Resultat, dass sie die ihnen gebührende Hälfte gleichfalls an das böhmische Museum um den Betrag von 140 f ö. W. in Banknoten abtreten, wovon auf Johann Husak aus Zbečna NC. 89 ... 65 f, Franz Krop aus Sykořic NC 38 ... 35 f, Franz Macák beziehungsweise dessen Schwester Maria verwittwete Schindler aus Sykořic NC. 23 ... 35 f, Johann Křížek aus Sykořic ... 2 f 50 kr und Wenzel Štěpanek aus Zbečna NC. 114 ... 2 f 50 kr entfalten.

Die sämmtliche Anteilnehmer Jurisdicenten des Pürglitzer Amtsbezirkes sind und die Bitte gestellt haben, damit ihnen die auf sie entfaltenden Antheile durch das k. k. Bezirksamt in Pürglitz ausgezahlt werden, so wird die ehrenbietigst Bitte gestellt, den Betrag von 140 f von dem böhmischen Museumsgesellschaft einzuhoben und an das k. k. Bezirksamt Pürglitz zur Vertheilung auf die oben erwähnte Art gelangen zu lassen.

Bei diesem Anlasse wird mit Beziehung auf den h. Erlass vom 17. Januar d. J. Nr 72889 ehrenbietigst angezeigt, dass nach der zuliegenden Mittheilung der Zditzer Zuckerfabriksleitung vom 9. März 1864 bei Gelegenheit der Ergrabungen für die Westbahn im Jahre 1862 keine weitere alterthümliche Objecte aufgefunden worden sind, dass jedoch bei dem Bau der Zditzer Zuckerfabrik im Jahre 1850 einige morsche Menschengelbeine dann einige irdene Gefässe welche jedoch gänzlich zerschlagen wurden, welche Umstände so wie die in Zditz bestehenden Sagen darauf deuten, dass daselbst eine heidnische Begräbnisstätte vorhanden ist.

K. K. Bez. Amt Hořovic, am 20. Mai 1864

Der k. k. Bezirksleiter: Trapp

Příloha 3

Přípis místodržitele v království Českém hraběte Richarda Belcrediho prezidentu Společnosti Musea
království Českého hraběti Jindřichu Jaroslavu Clam-Martincovi
(3. 6. 1864 – Archiv Národního muzea, fond Registratura NM, kart. 22, čj. 243/1864)

An (p. t.) Heinrich Jaroslav Grafen von Clam-Martinc Excellenz.

K. k. Statthaltereil

N° 31570

Hochgeborner Graf!

Bei Gelegenheit des in der Nähe der Zdicer Zuckerfabrik im Jahre 1862 stattgefundenen Baues der böhmischen West-Eisenbahn, wurde durch die Tagelöhner Johann Husak und andere Erdarbeiter der, in dem beigeschlossenen versiegelten Pakete enthaltene – laut der zuliegenden Werthbestimmung vom 24. März 1864 Z. 277 über hierortige Veranlassung durch das k. k. Gold- und Silber-Einlösungsamt mit 46 # u. 1 fl. 80 kr. ö. W. bewerthete Spiralgolddraht aufgefunden. welcher vermöge seines archäologischen Werthes, zufolge der gleichfalls zuliegenden Aeusserung des philosophischen k. k. Professoren-Collegiums ddto 8. Dezember 1863 Z. 170 zur Erwerbung für das königliche böhmische National-Museum anempfohlen wird.

Diese Acquirirung erscheint laut des mitfolgenden vom k. k. Bezirksamte in Hořowitz unterm 20. Mai 1864 Z. 1193 erstatteten Berichtes dadurch erleichtert, dass bei dem Umstande, als zu Gunsten des Museums von Seite der betheiligten Grundeigenthümer, sowie auch der böhmischen West-Eisenbahn-Direktion auf jeden Anspruch der ansonst

gesetzlich gebührenden theilweisen Werthvergütung Verzicht geleistet wurde, lediglich die den Tagelöhnern als Findern gebührende andere Hälfte des mit 140 fl ö. W. in Banknoten ausgemittelten Werthbetrages zu vergüten ist.

Hievon beehrt man sich Euere Excellenz mit der Einladung in die Kenntniss zu sezen, bezüglich der anempfohlenen Erwerbung diesen Fundgegenstandes für die Sammlungen des der Leitung Eurer Excellenz unterstehenden National-Institutes, das Geeignete gefälligst veranlassen, und unter Rückschluss der hieher gehörenden Schriftstücke die Schlussfassung bekannt geben zu wollen. Für den Fall der beschlossenen Erwerbung dieses Gegenstandes werden Euere Excellenz ersucht, den gedachten, von hieraus an die betreffenden perzipienten zu leitenden Vergütungsbetrag pr 140 fl. ö. W. anher übermitteln zu wollen.

Genehmigen Euere Excellenz (...) Eurer Excellenz ergebenster Diener
Prag am 3. Juni 1864.

Belcredi

Příloha 4

Odpověď správního výboru Musea království Českého c. k. místodržitelství

(9. 6. 1864, kopie pro domo – Archiv Národního muzea, fond Registratura NM, kart. 22, čj. ad 243/1864)

Hochlöbliche k. k. Statthalterei!

Mit hochgeehrten Dekret v. 3. Juni l. J. Z. 31570 hat die Hochlöbliche k. k. Statthalterei die Güte gehabt, einen beim Bau der böhmischen Westbahn bei Zdic gefundenen, von dem k. k. Gold- und Silber-Einlösungsamte mit 46 # u. 1 f. 80 kr. Oest. W. bewertheten alterthümlichen Spiralgolddraht dem Museum des Königreichs Böhmen mit der gewogenen Anfrage einzusendet, ob selbes diesen Fund für seine Sammlungen zu acquiriren die Absicht hätte. Zugleich geruhte die Hochlöbliche k. k. Statthalterei die Mittheilung zu machen, dass sowohl von Seite des theilhaftigen Grundeigenthümers, so wie auch der böhm. Westbahn-Direktion auf jeden Anspruch der gebührenden theilweisen Werthvergütung zu Gunst des Museums des Königreichs Böhmen Verzicht geleistet wurde, und somit lediglich die den Tagelöhnern als Findern gebührende andere Hälfte des ausgemittelten Werthbetrages pr. 140 f öst. W. zu vergüten sei.

Der ergebenst gefertigte Verwaltungs-Ausschuss ist der Hochlöblichen k. k. Statthalterei für die Gewogenheit, womit Dieselbe bei diesem interessanten Funde unseren Anstalt zu gedenken gütigst geruhte, zu dem innigsten Danke verpflichtet und betrachtet die Acquisition desselben für eine äusserst werthvolle Bereicherung der Sammlungen unseres Museums.

Dem hohen Auftrage gemäss erlaubt man sich demnach den an die Percipienten zu leistenden Vergütungsbetrag pr. 140 f Oest. W. einer Hochlöblichen k. k. Statthalterei mit Beischluss der jenseits gehörigen Schriftstücke achtungsvollst zu übermitteln.

Verwaltungs-Ausschuss des Museums des Königreichs Böhmen
Prag am 9. Juli 1864.

Consignation der ad Nr. 243 anno 864 der k. k. Statthalterei zurückgestellten Schriftstücke.

1. Werthbestimmung der Golddrähte von Seiten des k. k. Gold- und Silber-Einlösungsamtes von 24. März 864 Z. 277. Gewicht 1/1000 346. Werth 46 # u. 1 f. 80 kr.

2. Gutachten des philos. k. k. Professoren-Collegiums in Prag von 8. Dezember 863 Z. 170.

3. Eingabe des k. k. Hořovicer Bezirksamtes von 20. Mai 1864 Z. 1193; dieser ist beigeschlossen:

a) Verzichtleistung der Westbahn-Direktion auf ihren Vergütungsantheil v. 10. Mai 1864 Z. 3421. b) dtto der Zuckerfabrik der Hrn. Skalla und Macháček v. 3. Mai 1864. c) Protokoll v. 20. Mai 1864 mit den Findern vom k. k. Hořovicer Bezirksamte aufgenommen.

Zprávě důchodů vykazuje se k vydání 140 zl. v. č., kteréž se c. k. místodržitelství v kr. Českém vyplatiti mají jakožto náhrada nálezcům starožitných zlatých drátů u Zdic vykopaných, jež c. k. místodržitelství Museu kr. Českého odevzdalo.

Výbor Musea král. Českého. V Praze 9/7 864.

PRAMENY A LITERATURA

B-ý 1873: Nález Zdický, Památky archeologické 9, 1871–3, 901.

Čapek, P. – Prášil, P. 2007: Berounsko na starých pohlednicích. Hostivice.

Kazda, K. 1922: Vzpomínka na rodinu Macháčkovu, Podbrdský (Berounský) kraj 1, 62–93.

Kenner, F. 1865: Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie. VIII. 1862–1863, Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen; 33, 1–162.

Lüssner, M. 1865–75: Collectanea archeologica et topographica III. (Rkp., Muzeum východních Čech, Hradec Králové.)

Maličský, J. 1953: Přehled osídlení Hořovicka v pravěku a na počátku dějin. Hořovice.

Nedbalová-Sklenářová, O. 2006: Vzpomínky v dopisech. Praha (soukromý tisk).

- Němcová, B. 1930: Korespondence. Sebrané spisy VIII, ed. K. Hikl. Praha.
- Petera, Rohoznický, F. 1862: Denník (...) XXVI. (Rkp.; LA PNP, fond Petera Rohoznický.)
- Sklenář, K. 1967: Muzeum pražského kraje 1856–1861, *Acta Regionalia* 2, 1966–7, 21–31.
- Sklenář, K. 1983: Archeologické zápisky Mořice Lüssnera z Berounska 1870–1882, *Vlastivědný sborník Podbrdská* 25, 51–72.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.
- Sklenář, K. 2000: Archeologie a pohanský věk. Praha.
- Sklenář, K. 2011a: Pravěké a raně středověké nálezy v Čechách do roku 1870. Pramenná základna romantického období české archeologie. *Fontes archaeologici Pragenses* 36. Pragae
- Sklenář, K. 2011b: Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989. I.–II., *Sborník Národního muzea v Praze, řada A-Historie*, 65, 1–106.
- Stolz D. – Matoušek, V. 2006: Berounsko a Hořovicko v pravěku a raném středověku. Hořovice.
- Tomek, V. V. 1865: Přednesení jednatele ve valném shromáždění Musea království Českého, dne 3. června 1865, *Časopis Národního muzea* 39, 75–99.
- Vocel, J. E. 1854–71: Denník počatý dne 1. ledna 1854. (Rukopis, SOkA Kutná Hora, fond J. E. Vocel, kart. 1.)
- Vocel, J. E. 1866(–8): *Pravěk země České. První oddělení*. Praha.

„ZDICER GOLDGEWINDE“: ZU DEN UMSTÄNDEN DES FUNDES VOM JAHR 1862

Im Juni 1862 wurden in Zdice (Zditz, Bez. Beroun/Beraun) gelegentlich der Erweiterung der Gleisenfläche des Zdicer Bahnhofes auf dem Felde der benachbarten Zuckerfabrik einige goldene Spiraldrahtgewinde und deren Bruchstücke gefunden, die aber von keinen genaueren Fundgegenständen begleitet wurden und so nur bedingt der jüngeren bis späten Bronzezeit zugeschrieben sind. Deshalb ist der Fund heute ziemlich vergessen.

Neuere Untersuchungen der zeitgenössischen Nachrichten und handschriftlichen Quellen ermöglichen trotzdem, Fundumstände sowie spätere Schicksale der Fundgegenständen zu vervollständigen. Vor allem, aus einem Handschrift des damaligen Archäologen M. Lüssner (1865–75) geht hervor, dass der Fundplatz im Areal des kleinen Teiches zwischen Bahnhof und Zuckerfabrik lag (auf einem der Fabrikgrundstücke – Feld Parz. Nr. 1997/1?) (Abb. 1–3). Das Tagebuch eines anderen Archäologen, F. Petera Rohoznický (Petera 1862) dokumentiert die Aussage einer Zdicer Einwohnerin: der Fund wurde anfangs von Tagelöhnern weggeschleppt und erst dann wieder (gänzlich?) gesammelt.

Eine Reihe von Dokumenten belegt sowohl die Fundumstände (Beil. 1, 2), als auch verschiedene Bewegungen der Fundgegenstände zwischen Zdice, Hořovice und Prag (k. k. Statthaltereie, Nationalmuseum), bevor diese endlich im Jahre 1864 von den Zuckerfabrikbesitzern (d. h. von dem Landtags- und Reichsratsabgeordneten Josef Macháček) dem Museum gewidmet worden sind (Beil. 3, 4; die Familie Macháček hatte bei dieser Gelegenheit augenscheinlich einige unwichtige Drahtfragmente beibehalten). Die übergebenen Stücke wurden dann bei Diebereien im Nationalmuseum in den Jahren 1868 und wahrscheinlich auch 1879 beschädigt und teilweise gestohlen. Die Reste sind bis heute in der Abteilung für Urgeschichte des Nationalmuseums aufbewahrt (s. Anm. 20).

Abb. 1. *Zdice (Bez. Beroun). Wahrscheinlicher Fundort (mit einem Pfeil bezeichnet) auf der Karte 1:75 000 der 3. österreichischen Militärkartierung*

Abb. 2. *Zdice (Bez. Beroun). Lage der Fundstelle zwischen dem Bahnhof und der Zuckerfabrik auf einer Postkarte vom Jahr 1911 (nach Čapek – Prášil 2007, 115)*

Abb. 3. *Heutiges Aussehen des Fundplatzes: Teichel in der Mitte, Zuckerfabrik rechts, Bahnhof links (Foto Autor 2011)*

Abb. 4. *Bisher unbekanntes gleichzeitiges, zweifelsohne Vocel's eigenhändige Zeichnung des grössten der zdicer Goldgewinde (Staatliche Bezirksarchiv Kutná Hora – Fond J. E. Vocel, loser Blatt im Vocel's Personalexemplar seines älteren Buches Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde)*

Abb. 5. *Josef Macháček (1818–1870), Spender des Zdicer Fundes dem Nationalmuseum*

(Deutsch von K. Sklenář)